

УДК 351.82:330.34

Н.Д. Янчук

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПЕРЕХОДУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН)

Одним із найбільш яскравих проявів глобалізації є зусилля світового співтовариства з пошуку можливостей вирішення складної проблеми гармонізації процесів соціально-економічного розвитку людства та захисту навколишнього середовища. З цією метою під егідою ООН на Конференції в Ріо-де-Жанейро була прийнята Концепція сталого розвитку. Прийняття необхідних документів урядами більшості країн світу, визнання ними Концепції сталого розвитку як безальтернативної для людського суспільства було найбільшим проявом позитивних аспектів.

Рівень реалізації Концепції сталого розвитку обумовлений великими територіальними відмінностями в природних, соціальних, історичних, етнічних та інших умовах розвитку країн. Своєрідними і такими, що досить відрізняються, є концептуальні положення та закономірності переходу до сталого розвитку країн колишнього Радянського Союзу.

Радянська епоха характеризується страхітливою деградацією навколишнього середовища. Прагнення до промислового зростання на базі масового виробництва та важкої промисловості призвело до забруднення повітря, води, ґрунту та навколишнього середовища в цілому. Згодом, після розпаду Радянського Союзу, більшість покладали вину на колишній режим за катастрофічні умови життя по всьому регіону. Деякі проблеми забруднення навколишнього середовища в 90-х роках стали гострими не лише з причини кризи важкої промисловості, особливо військово-промислового комплексу, але й з цілого ряду інших причин. Виникли нові проблеми, а правовий апарат, необхідний для регулювання та контролю за ними, був відсутній.

Дослідженням окремих аспектів концепції сталого розвитку займаються такі вітчизняні вчені, як Б. Данилишин, В. Волошин, В. Шевчук, Л. Масловська, Л. Мельник та ін. Однак комплексних правових, тим паче порівняльно-правових досліджень у цій галузі до цього не було, що спонукає до подальших розробок.

Метою дослідження є проведення порівняльно-правового аналізу існуючих концепцій сталого розвитку на прикладі пострадянських країн, виявлення позитивного та негативного досвіду задля вдосконалення проекту національної Концепції сталого розвитку України.

У наш час організація суспільного життя як всього людства, так і окремих держав та регіонів повинна базуватися на концепції сталого розвитку. Так, Уряд Білорусії сформулював національну стратегію сталого розвитку, де викладаються пріоритети в галузі охорони навколишнього середовища. Економічна політика держави зорієнтована на те, щоб віддати перевагу маловідходним

технологіям. Уряд встановив податок на користування природними ресурсами, ввів систему моніторингу, посилив економічні та правові санкції за порушення економічного законодавства, підвищив якість екологічної освіти суспільства в цілому та вжив цілий рід інших заходів.

В 1994 році влада Естонії прийняла Закон «Про сталий розвиток», у котрому закріплювались основні ідеї щодо використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Саме на його основі була опрацьована Естонська стратегія сталого розвитку, котра поставила такі основні цілі: сприяння усвідомленню проблем навколишнього середовища; підвищення якості повітря; зменшення виробництва відходів та вдосконалення їх переробки; збереження різноманіття ландшафтів та біологічних видів; охорона внутрішніх водних ресурсів; ліквідація забруднення середовища, в особливості колишніх радянських військових об'єктів [1, с. 130]. І хоча стосовно досягнення певних цілей були встановлені часові інтервали, не був розроблений необхідний план дій.

Урядом Росії були опрацьовані та ухвалені концепція переходу Російської Федерації до сталого розвитку та Стратегія сталого розвитку Росії. Росія суттєво просунулась у концептуально-теоретичному забезпеченні концепції сталого розвитку. І хоча Росія поки що не прийняла закон про сталий розвиток, як це вже зробила Естонія, певні кроки в забезпеченні концепції сталого розвитку все ж таки простежуються. Вже намічена програма створення на основі вищезгаданих нормативно-правових актів Плану дій з виконання стратегії сталого розвитку [2, с. 79].

Азербайджан щодо концепції сталого розвитку виробив власну політику, котра передбачає такі цілі: управління ціноутворенням у сфері плати за використання природних ресурсів; обмеження погіршення якості навколишнього середовища внаслідок відтворення діяльності підприємств, раніше закритих у зв'язку з їх небезпечністю для навколишнього середовища; створення більш сприятливих умов для зон екологічної кризи; введення цивільного та кримінального законодавства для покарання за шкоду навколишньому середовищу [3, с. 142]. Хоча деякі з цих цілей породжують питання відносно загальної пріоритетності проблем, що стосуються навколишнього середовища, і дещо відрізняються від цілей, закріплених Естонською концепцією, все ж таки Азербайджан після набуття незалежності займається переглядом законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів.

У Республіці Молдова уряд також в 1995 році прийняв Національну стратегічну програму та Національний план дій з охорони навколишнього середовища. Також були прийняті нові закони щодо покарання, включаючи так звані податки на забруднення та податки за надмірну експлуатацію природних ресурсів. Подібні норми були встановлені в більшості пострадянських країн. Так, у Литві був прийнятий Закон «Про податок на використання національних ресурсів». Такий податок стягується з несприятливої для навколишнього середовища господарської діяльності, а надходження від нього повинні використовуватись виключно з метою охорони і підвищення якості навколишнього середо-

вища [4, с. 78]. Влада Таджикистану також взяла на себе зобов'язання застосувати принцип «забруднювач платить» і ввела регулюючі норми у сфері забруднення повітря, а також встановили ліміти на видобування природних ресурсів [1, с. 130].

У 1991 році після отримання незалежності владою Туркменістану була розроблена Національна програма сталого соціально-економічного розвитку Туркменістану «10 років стабільності (на період до 2000 року)», в якій головними стратегічними принципами прийняті: поетапне еволюційне реформування, визнання провідної ролі держави в управлінні економічними процесами та їх соціальної спрямованості. Ці положення є подібними до положень Концепції переходу до сталого розвитку Російської Федерації, де також визначальна роль у формуванні національної політики у сфері сталого розвитку відводиться державі [5, с. 389]. На цьому етапі реалізації програми були отримані важливі результати та накопичений значний пізнавальний досвід.

У 2001 році була розроблена та прийнята нова Національна програма Президента країни С. Ніязова «Стратегія соціально-економічних перетворень в Туркменістані на період до 2010 року». Програма передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення економічного та соціального благополуччя в країні, дбайливе ставлення до навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів.

Туркменістан приєднався та ратифікував більшість основних Концепцій ООН з питань екологічної безпеки та запобігання впливу негативних природних явищ на сталий розвиток, вживаючи ряд важливих заходів в цьому напрямі [6, с. 40].

Уряд Казахстану при формуванні своєї власної позиції з питань навколишнього середовища опирався на Декларацію з навколишнього середовища та розвитку, прийняту в Ріо-де-Жанейро. Були внесені відповідні зміни до Конституції, котрі тією чи іншою мірою присутні як обов'язок охороняти та не завдавати шкоди навколишньому середовищу в більшості основних законів інших країн. Але законодавці Казахстану цим не обмежились. Так, ст. 32 Конституції Казахстану закріпила, що приховування офіційними особами фактів та обставин, загрожуючих життю та здоров'ю людей, є злочином. У березні 1996 року була прийнята Концепція екологічної безпеки, конкретизувавши пріоритети в національному плані дій з охорони навколишнього середовища як складової частини стратегії під назвою «Казахський порядок денний на XXI століття».

Грузія до цього часу не має будь-якої чіткої концепції сталого розвитку. Також не прийняла вирішальних кроків з переорієнтації своєї політики відповідно до концепції сталого розвитку Вірменія. Формування концепції сталого розвитку в нашій країні із самого початку проходило таким чином, що суспільство найпевніше віддалялось, ніж наближалось до вирішення цієї проблеми. Саме тому в нашій країні до цього часу існує лише проект концепції сталого розвитку, котрий потребує доопрацювання.

Складаючи підсумок, можна зазначити, що механізми реалізації концепції сталого розвитку є національно конкретизовані й різні в різних країнах. У той

самий час простежуються загальні риси, що пов'язано з тим, що уряди цих країн опирались при опрацюванні власних концепції на «Порядок денний на XXI століття» [7, с. 12]. Проводячи порівняльно-правовий аналіз концепцій сталого розвитку та їх втілення в життя та політику пострадянських держав, можна дійти таких висновків:

по-перше, у більшості пострадянських країн ідеологія сталого розвитку знайшла своє відображення в політиці цих держав та в опрацюванні власних концепції сталого розвитку, що свідчить про усвідомлення небезпеки, що загрожуює людству. Однак існують ще держави на пострадянському просторі (до яких належить і Україна), котрі переймаються лише проблемами поділу влади, грошей і залишають поза увагою вимоги світового співтовариства стосовно ідеології сталого розвитку;

по-друге, деякі уряди спромоглися досягти значного прогресу у формуванні інститутів та заходів з впровадження політики сталого розвитку;

по-третє, для більш успішного впровадження ідеології сталого розвитку, для вирішення завдань, котрі стоять сьогодні перед людством, – необхідні узгоджені дії та зусилля як безпосередньо кожної держави, так і співпраця з цього питання між різними державами, перш за все на регіональному рівні, а також співпраця з міжнародними неурядовими організаціями та світовим співтовариством у цілому.

Література

1. Сокращение роли государства. Государственное управление и устойчивое человеческое развитие. – М.: Права человека, 1997. – 139 с.
2. Дзалиев М.И., Урсул А.Д. Основы обеспечения безопасности России. – М.: Экономика, 2003. – 423 с.
3. Руденко Л.Г. Страны и регионы на пути к устойчивому развитию. – К., 2003. – 194 с.
4. Доклад о мировом развитии 2003. Устойчивое развитие в меняющемся мире. Преобразование институтов, рост и качество жизни. – М.: Весь мир, 2003. – 280 с.
5. Данилов-Данильян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 415 с.
6. Устойчивое развитие Туркменистана, РИО+10. Национальный обзор. – Ашхабад, 2002. – 94 с.
7. Программа действий: Повестка дня на XXI век и другие документы конференции в популярном изложении. – Женева: Центр «За наше общее будущее», 1993. – 70 с.

УДК 341.21

О.А. Делінський

ПРОБЛЕМИ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ІНДИВІДА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Спостережуване останніми десятиліттями інтенсивне «вторгнення» регулюючого впливу міжнародно-правових норм у сферу внутрішньої компетенції держав обумовлює, на наш погляд, необхідність перегляду одного з основних теоретичних постулатів пострадянської міжнародно-правової доктрини другої половини XX століття – твердження про принципову неможливість поширення на фізичних осіб окремих держав статусу суб'єктів міжнародного права.